Aleksandra Cicharska (Gdańsk)

Mniejszości narodowe i etniczne w województwie gdańskim

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej (art. 35, 1997) zapewnia się obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, utrwalania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mają tym samym prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i służących ochronie tożsamości religijnej oraz możliwość uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Jak wskazuje ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. nr 17, 2005) mniejszością narodową jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, od co najmniej stu lat;
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Za mniejszości narodowe w Polsce uznaje się: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską, żydowską. Mniejszość etniczną definiuje się bardzo podobnie jak narodową, jednak w tym przypadku społeczność ta nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Za mniejszości etniczne w granicach Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się ludność karaimską, łemkowską, romską i tatarską.

Ze względu na to, iż w niniejszym opracowaniu przedstawiona została struktura narodowościowa i etniczna w województwie pomorskim, nie sposób nie wspomnieć o Kaszubach. Stanowią oni bowiem zbiorowość zaliczaną do grupy etnicznej. Silne poczucie odrębności, lokalna mowa uznana jako jedyna w Polsce za język regionalny czy liczne symbole świadczące o ich oryginalności są dowodem na specyfikę omawianego regionu naszego kraju. Ponadto, w województwie pomorskim osiedliła się znaczna liczba mieszkańców pochodzenia niemieckiego, jak również ukraińskiego, co zostanie przedsta-

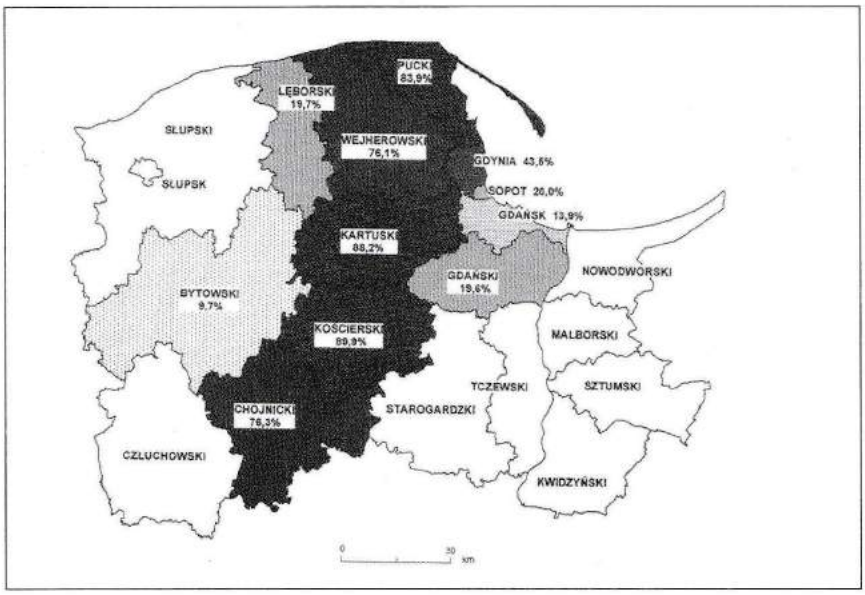

Kaszubi w województwie pomorskim względem ogółu mieszkańców deklarujących narodowość niepolską (w %), wg danych GUS

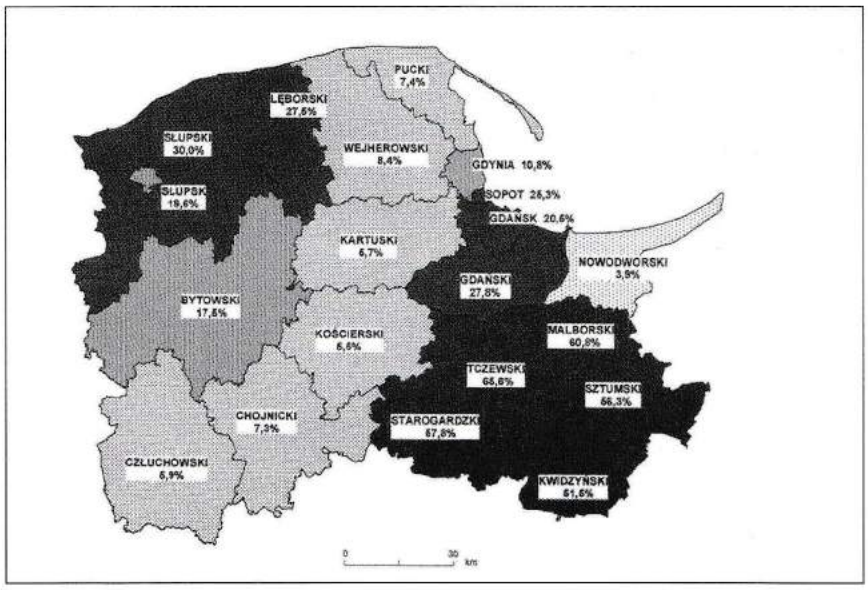

Mniejszość niemiecka w województwie pomorskim względem ogółu mieszkańców deklarujących narodowość niepolską (w %), wg danych GUS

wione w podziale na powiaty.

Istotne znaczenie w kształtowaniu się struktury ludności miał ruch migracyjny. Jak podaje I. Sobczak (1980) makroregion północny naszego kraju został praktycznie wyludniony w wyniku działań wojennych. Konieczność odwrócenia niekorzystnego trendu skutkowała migracjami mieszkańców z Polski centralnej, byłych wschodnich województw, które weszły w skład byłego Związku Radzieckiego, jak również z Niemiec, Francji czy Belgii. Druga połowa 1945 roku była więc okresem wzmożonego ruchu wędrówkowego, który został spowolniony już na początku lat pięćdziesiątych. Dodatkową rolę odegrała również Akcja „Wisła" mająca na celu przesiedlenie Ukraińców, Bojków, Dolirian i Łemków oraz rodzin polsko-ukraińskich przede wszystkim na Ziemie Odzyskane, co będzie widoczne w kolejnej części niniejszego opracowania, na przykładzie struktury narodowościowej zachodniej części województwa.

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, obecnie, wśród mieszkańców województwa pomorskiego 0,6% deklaruje narodowość inną niż polską. Biorąc pod uwagę poszczególne powiaty, najwyższy odsetek omawianej społeczności zamieszkuje powiat kartuski (1,5% mieszkańców jednostki terytorialnej). Niewiele niższe wartości notuje się w powiecie bytowskim, gdzie 1,4% lokalnej społeczności uważa się za ludność niepolską, jak również w granicach powiatu człuchowskiego z 1,3% udziałem mniejszości narodowych i etnicznych. Podobne wartości odnotowano w powiecie kościerskim, bowiem 1,2% nie odczuwa silnej więzi z krajem swego zamieszkania. Jednolite kulturowo jednostki administracyjne obejmują przede wszystkim tereny powiatu kościerskiego, malborskiego, starogardzkiego i tczewskiego, gdyż 99,98% ich mieszkańców deklaruje narodowość polską. Należy również zwrócić uwagę na charakter największych miast województwa, w obrębie których, pomimo intensywnego ruchu migracyjnego, relatywnie niewielki odsetek populacji deklaruje narodowość niepolską. W Sopocie i Słupsku społeczność ta nie przekracza 0,6%, w Gdańsku zaś 0,4% ogółu. Niewiele więcej w Gdyni, gdzie 1,2 tys. mieszkańców, bez względu na posiadane obywatelstwo podczas Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 roku podało informację dotyczącą narodowości niepolskiej.

Biorąc pod uwagę język używany w kontaktach codziennych przez mieszkańców województwa pomorskiego, deklarujących narodowość inną niż polską, dominuje kaszubski. Mowa lokalnej grupy etnicznej używana jest bowiem w domach 68,4% ogółu badanych. Na drugim miejscu plasuje się język niemiecki, którym posługuje się 15,8%, angielskim zaś 7,5% poddanej analizie społeczności. Pomimo tego, iż w obrębie województwa pomorskiego występuje relatywnie wysoki odsetek ludności pochodzącej zza wschodniej granicy, można stwierdzić, iż ich język rodzimy zaczyna zanikać. Język ukraiński używany jest obecnie w domach 2,7%, natomiast język rosyjski w zaledwie 1,3% mieszkańców posługujących się na co dzień językiem obcym.

Skupiając się na rozmieszczeniu dominujących mniejszości w województwie pomorskim należy rozpocząć od Kaszubów - wyjątkowo wyrazistej grupie etnicznej. Jak podaje J. Mordawski (2008) poziom świadomości etnicznej wśród Kaszubów jest bardzo zróżnicowany. Niewielki odsetek omawianej społeczności uważa się za odrębny naród, większość zaś deklaruje podwójną tożsamość (Polak-Kaszuba), natomiast dla kilkunastu procent tej grupy (zwłaszcza w dużych miastach) kwestia pochodzenia etnicznego jest obojętna. Największy odsetek Kaszubów (spośród osób deklarujących narodowość niepolską) zameldowany jest w granicach powiatu kościerskiego, gdzie stanowią aż 89,9%. Podobnie sytuacja wygląda w powiecie kartuskim (88,2%) oraz puckim, gdyż 83,9% badanej grupy deklaruje narodowość kaszubską. Duża część ludności powiatu chojnickiego i wejherowskiego (ponad 76,0%) również nie utożsamia się z własnym narodem. Należy także zwrócić uwagę na deklaracje narodowościowe gdynian, którzy we wspomnianej wcześniej 0,5% grupie wszystkich mieszkańców miasta wyłonili 43,5% udział Kaszubów. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, nie zamieszkują oni jednak większość wschodnich jednostek województwa (powiatu nowodworskiego, malborskiego, sztumskiego, kwidzyńskiego, tczewskiego i starogardzkiego), jak również zachodniego powiatu słupskiego (wraz z miastem Słupsk) oraz człuchowskiego. W przypadku tego ostatniego liczba Kaszubów jest znikoma i dotyczy jedynie kilku gmin graniczących z powiatem chojnickim i bytowskim. Warto również wspomnieć, iż Ka-

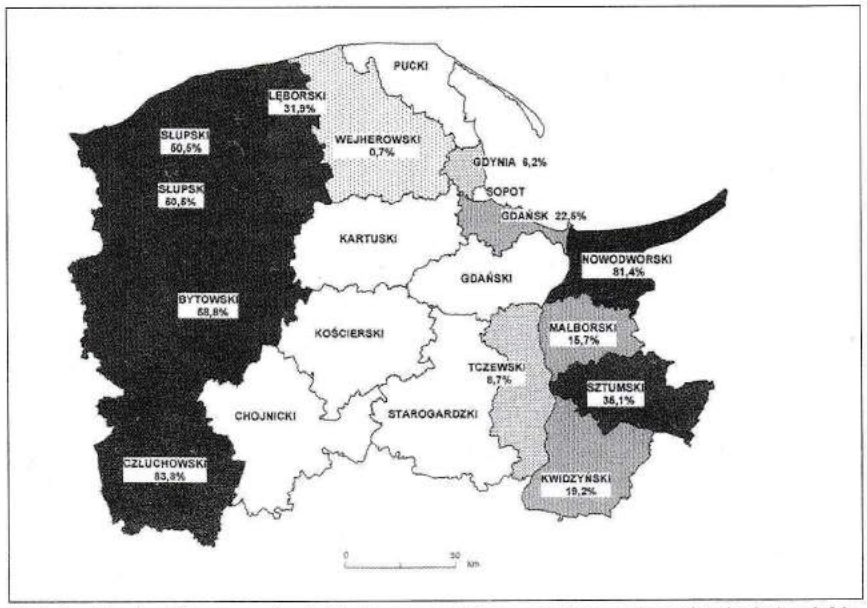

Mniejszość ukraińska w województwie pomorskim względem ogółu mieszkańców deklarujących narodowość niepolską (w %), wg danych GUS

szubi chcąc wyrazić odrębność kulturową eksponują swoje symbole nie tylko podczas lokalnych festynów, biesiad czy imprez organizowanych dla turystów, ale także podczas trójmiejskich parad ulicznych, na przykład z okazji rocznicy odzyskania niepodległości.

Mniejszość niemiecka natomiast dominuje na obszarach wschodnich, ze szczególnym uwzględnieniem Tczewa i okolic. Tam właśnie stanowią oni 65,6% wszystkich mieszkańców deklarujących narodowość niepolską. Podobna sytuacja ma miejsce w powiecie malborskim (60,8%), a ponad połowę obcokrajowców Niemcy reprezentują również w powiecie sztumskim, starogardzkim i kwidzyńskim. Dowodem na wielokulturowość tego regionu jest również zorganizowany w Starogardzie Gdańskim Międzynarodowy Festiwal Kultur „Verizane", podczas którego przedstawiono zarówno kulturę społeczności romskiej i żydowskiej, jak również cieszące się dużym powodzeniem dokonania artystów niemieckich. Wysoki odsetek omawianej mniejszości zamieszkuje także powiat słupski (30,0%) i lęborski (27,5%), a także gdański, miasto Gdańsk i Sopot (ponad 20,0% badanych). Najmniej natomiast w powiecie nowodworskim, jednak mimo tego stanowią 3,9% wszystkich mieszkańców pochodzenia obcego. Należy również zauważyć, iż niemiecka mniejszość narodowa osiedliła się w przeciwieństwie do innych na obszarze całego województwa pomorskiego, na co bez wątpienia mają wpływ wydarzenia historyczne.

Kolejną mniejszością narodową na obszarze województwa pomorskiego są Ukraińcy. Charakterystyczną cechą rozmieszczenia omawianej społeczności jest to, iż nie osiedlili się oni w centralnej części regionu, jak również w granicach północnego powiatu puckiego. Największa gęstość zaludnienia mniejszości ukraińskiej występuje bowiem w obrębie przygranicznych jednostek zachodnich oraz wschodnich, ze szczególnym uwzględnieniem powiatu człuchowskiego (83,8%) oraz nowodworskiego, gdzie spośród mieszkańców deklarujących narodowość niepolską aż 81,4% wskazało silny związek etniczny z narodem ukraińskim. Wysoki odsetek mieszkańców obcego pochodzenia, niezależnie od posiadanego obywatelstwa deklaruje narodowość ukraińską także w obrębie powiatu bytowskiego (58,8%), jak również słupskiego wraz z miastem Słupsk (po 50,5% ogółu obcokrajowców). Na kolejnym miejscu plasuje się powiat sztumski (35,1%) i lęborski (31,9%). Wysoką lokatę pod względem udziału mniejszości ukraińskiej zajmuje także Gdańsk (22,5%) oraz powiat kwidzyński (19,2%). Niewielki udział Ukraińców wśród mieszkań-

Tab. 1. Ludność deklarująca narodowość niepolską według powiatów [w %]

Powiat	%	Powiat	%
bytowski	1,4	nowodworski	0,9
chojnicki	0,8	pucki	1,0
człuchowski	1,3	starogardzki	0,2
lęborski	0,4	tczewski	0,2
słupski	0,6	wejherowski	0,9
gdański	0,3	sztumski	0,8
kartuski	1,5	Gdańsk	0,4
kościerski	1,2	Gdynia	0,5
kwidzyński	0,2	Sopot	0,6
malborski	0,2	Słupsk	0,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

Tab. 2. Ludność według wybranych języków używanych w domu względem ogółu mieszkańców posługujących się na co dzień językiem niepolskim [w %]

Język używany w domu	%	Język używany w domu	%
kaszubski	68,4	ukraiński	2,7
niemiecki	15,8	rosyjski	1,3
angielski	7,5	inny	4,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

Członkowie Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego podczas Parady Niepodległości w Gdyni

ców deklarujących narodowość niepolską odnotowano w granicach zdominowanego przez Kaszubów powiatu wejherowskiego, gdzie stanowią oni zaledwie 0,7% badanej społeczności. Należy również zwrócić uwagę na to, iż podobnie jak przedstawiciele innych narodów, również Ukraińcy organizują liczne imprezy kulturalne, które mają na celu nie tylko integrację społeczności należącej do tej grupy, jak również prezentację dokonań artystycznych szerokiej publiczności Pomorza i całego kraju.

Specyficzną cechą struktury narodowościowej i etnicznej województwa pomorskiego jest także występowanie mniejszości romskiej w granicach powiatu starogardzkiego, gdzie stanowi ona 13,2% oraz powiatu chojnickiego, w którego granicach żyje 7,2% Romów spośród wszystkich mieszkańców deklarujących narodowość niepolską. Biorąc pod uwagę największe miasta omawianego obszaru, na szczególną uwagę zasługuje Gdańsk, w którym jako jedynym Rosjanie tworzą 7,0% grupę wszystkich obcokrajowców.

Uogólniając, należy również zauważyć, iż udział mniejszości narodowych i etnicznych wpływa znacznie na sytuację demograficzną badanego obszaru. Według mnie na obszarach dominacji konserwatywnej ludności kaszubskiej notuje się wysoki przyrost naturalny. Inaczej wartości te kształtują się w pozostałych częściach regionu - zwłaszcza w granicach powiatów grodzkich, gdzie dodatkowy wpływ na przemiany ludnościowe mają panujące trendy społeczne.

Festiwal Kultury Ukraińskiej w Sopocie

Literatura: A. Cicharska: *Sytuacja demograficzna w województwie pomorskim* [w:] D. Świątek, M. Bednarek, P. Siłka (red.) *Współczesne problemy badawcze geografii polskiej - geografia człowieka*. „Dokumentacja Geograficzna", nr 36, PAN IGiPZ, PTG, Warszawa 2008, s. 177-182; J. Mordawski: *Geografia Kaszub*, ZK-P, Gdańsk 2008. I. Sobczak: *Procesy demograficzno-społeczne w makroregionie północnym*, „Zeszyty Naukowe", nr 20, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1980.

Fotografie autorki

Autorka jest pracownikiem naukowym w Instytucie Geografii UG

Justyna Kozłowska (Elbląg)

Lasy Rakowskie na Wysoczyźnie Elbląskiej

Od wielu lat głównym miejscem rekreacji mieszkańców Elbląga jest Las Miejski Bażantarnia. Jest jednak jeszcze jeden atrakcyjny teren położony w pobliżu miasta, który z roku na rok staje się coraz popularniejszym miejscem wypoczynku, a nawet zamieszkania. Mowa tu o kompleksie tzw. Lasów Rakowskich. Pod względem wielkości oraz urozmaicenia krajobrazu zdecydowanie bije on Bażantarnię na głowę. Są tu lasy o różnym wieku i składzie gatunkowym, doliny Kumieli i jej dopływów tworzące leśne jary i uroczyska, a także sztuczne jeziora. Obok można znaleźć wiejskie krajobrazy z rozległymi polami i łąkami oraz miejscowości ze starym tradycyjnym budownictwem. Przy tym wszystkim dojazd z Elbląga jest niezbyt trudny. Do wyboru są autobusy miejskie, PKS-y lub własny rower. Walory tego terenu docenia coraz więcej osób lubiących aktywnie spędzać czas na świeżym powietrzu i ceniących uroki natury. Docierają tu nie tylko zmotoryzowani, korzystający z leśnego parkingu nad Jeziorem Martwym (popularna Smocza Dolina). Wędrówki urządzają turyści piesi, a rowerzyści korzystają z utwardzonych leśnych dróg. Miłośnicy jeździectwa organizują wycieczki dzięki usługom gospodarstw agroturystycznych, na przykład w Piastowie. Zimą szczególnie długo zalega tu gruba warstwa śniegu z racji szczególnych warunków lokalnego klimatu. Jest to wspaniały teren do uprawiania narciarstwa biegowego lub śladowego - mnóstwo przestrzeni, mnogość leśnych dróg i ścieżek, łagodne stoki wzgórz, faliście ukształtowane pola. Czasem w mieście (czyli ponad 100 m niżej) od dawna nie ma już śniegu, a tu narciarze mogą jeszcze szaleć po śnieżnych trasach - nawet do początków kwietnia. Po tym wstępie czas na bliższą charakterystykę oraz przedstawienie historii tej okolicy,